

Aksel Tjora

Rapport som programsensor: Om sos302

Dette årets forsinkede rapport handler om teoriemnet på master, *SOS302 Sosiologiske teoritradisjonar* og stilt opp mot tilsvarende emne ved NTNU, *SOS3001 Sosiologisk teori*. Begge emnene går som obligatorisk emne første semester på mastergraden, men NTNU-emnet er på 15 studiepoeng, mens emnet i Bergen er på 10. Likevel har emnene mye til felles.

Jeg vil ta for meg emnenes beskrivelse og læringsmål, pensum og eksamen. Målet med rapporten er å kunne gi et innspill til refleksjon om aktuell videreutvikling av emnet sos302¹.

Emnenes beskrivelse og læringsmål

I emnebeskrivelsen (mål, innhold og beskrivelse av læringsutbytte) for sos302 i årene fra 2013 legges det vekt på:

- innsikt i moderne sosiologisk teori og deres problemstillinger
- forholdet mellom aktuell teoretisk debatt og (eldre) teoretiske tradisjoner
- kritisk refleksjon over hvordan disse ulike perspektivene kan kaste lys over aktuelle empiriske problemstillinger (særlig dem som er knyttet til instituttets egen forskning, tre profilområder; velferd, ulikskap og livsløp; migrasjon, miljø og utvikling; og arbeid, kunnskap, utdanning og økonomi).
- i 2017 kommer inn et punkt i læringsutbytte, om kompetanse til å vurdere sammenhengene mellom teoretiske perspektiver og empirisk forskning og argumentasjon

I dag er mål og innhold noe forenklet, med mål om «innsikt i moderne sosiologisk teori og generell samfunns-teori», presentasjoner av «ulike teoretiske perspektiv og teoretiske diskusjoner» og «kritisk refleksjon over hvordan disse ulike perspektivene kan kaste lys over aktuelle empiriske problemstillinger (og da ikke vektlagt instituttets særlige forskning).

Til gjengjeld er beskrivelsen av læringsutbytte betydelig utvidet, med beskrivelse av kunnskaper, ferdigheter og generell kompetanse. Beskrivelse av kunnskaper er mye den samme som tidligere, men hvor forsterkende adjektiver er kommet til, at studentene skal ha «grundig» innsikt, «god» greie på, «brei» oversikt og «omfattende» kunnskap.

Ferdigheter omfatter å kunne:

- gjøre selvstendige og kritiske vurderinger av sosiologiske teoritekster og av hvordan sosiologisk teori blir brukt i studier av samfunnet,
- skrive egne tekster der sosiologiske teorier blir brukte i drøfting av samfunnsfaglige problemstillinger.

Generell kompetanse omfatter

¹ Takk til Atle Møen ved UiB og Ulla Forseth ved NTNU for supplerende informasjon.

- et solid grunnlag for å forstå vitenskapelig argumentasjon, drøfte teoretiske problemstillinger, og gjøre bruk av samfunnsteorier og sosiologiske teorier for å drøfte konkrete problemstillinger
- kompetanse til å skrive og formidle avanserte vitenskapelige framstillinger og kritiske drøftinger av ulike teoretiske og empiriske problemstillinger.

NTNU sitt sos3001 har kunnskapsmål som i all hovedsak ligner på sos302 ved UiB. NTNU har ikke beskrevet generell kompetanse, men har som ferdighetsmål:

- gjenkjenne forskjellige teoretiske posisjoner i faglige tekster, og forstå implikasjonene av disse.
- kunne sammenfatte, analysere og kritisere sosiologiske teorier og perspektiver.
- kunne presentere sosiologiske teorier og perspektiver muntlig og skriftlig.
- kunne utvikle egne teoretiske analyser.
- kunne veilede studenter/ fagfellers arbeid med teoretiske spørsmål.

Man kan si at disse målsetningene er godt overlappende med UiB sine ferdighetsmål og generelle kompetanse, men hvor NTNU har lagt til et punkt om å kunne veilede studenter/fagfeller. Dette punktet er knyttet til bruk av tilbakemeldinger mellom studenter, på sine respektive tekster, som et pedagogisk grep som er benyttet de siste semestrene.

Hvor mye vekt man skal legge på slike emnebeskrivelser kan det være ulike meninger om, men de bør i betydelig grad (re)presentere emnets reelle innhold. Personlig synes jeg at enkelte deler av slike beskrivelser, særlig dette med læringsmål, har en viss overvekt mot det byråkratiske. Når det er sagt, kan det også være en viss trygghet i sammenfallet mellom beskrivelsene av teoriemnene ved NTNU og UiB.

Pensum

Det er når det gjelder pensum at de største forskjellene gjør seg gjeldende mellom sos302/UiB og sos3001/NTNU. I alle de undersøkte årene (2013-2020) er pensum ved UiB boka til Joas og Knøbl 2009² (605 sider) og så vidt jeg kan bedømme bare denne i årene 2013-2015, men med utvidelser etter hvert.

I 2020 omfattet pensum også (i tillegg til Joas og Knøbl):

- Benzecry, Krause og Reed (red.) (2017) *Social Theory Now*, kap 3 og 5.
- Abbott (2004), *Methods of Discovery: Heuristics for the Social Sciences*, kap 1.
- Mann (2013) *The Sources of Social Power*, Volume IV, kap 1 og 13.

Dette innebærer sterkere innslag av teorier knyttet til kjønn, globalisering, postkolonial teori og teoriutvikling. Til høsten 2021 utvides pensumlisten ytterligere ved flere kapitler i Benzecry, Krause og Reed (kap 1, 2 og 8, i tillegg til 3 og 5). Mann (2013) går ut og inn kommer

- Abend (2008) The Meaning of 'Theory', *Sociological Theory* 26:2
- Collins (2004) *Interaction Ritual Chains*, kap 1-2

² Hans Joas og Wolfgang Knøbl (2009) *Social Theory. Twenty Introductory Lectures*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Eisenstadt (2000). Multiple Modernities, *Daedalus*, 129(1): 1-29
- Møen (2018). Myten om at ein stor stat fører til eit svakt samfunn. I Christensen og Syltevik (red.) *Myter om velferd og velferdsstaten* (s. 39–58)
- Wieviorka (2014). The sociological analysis of violence: new perspectives, *The Sociological Review*, 62(2): 50–64

Dette innebærer tematisering av kultursosiologi, mikrososiologi, felt-teoretisk forskning, modernitet, velferdsstat og vold. I tillegg til den grunnleggende hovedboka til Joas og Knøbl, har jeg forstått de mange tilleggene som en utvidelse av støttelitteratur til de ulike forelesningene. I studentenes evaluering av sos302 (fra årene 2019-2020) får emneansvarlig meget godt skussmål for sine forelesninger, men samtidig opplever studentene Joas og Knøbels bok som kaotisk. Utvidelse av litteraturen kan forstås som en respons på dette.

Pensum ved tilsvarende emne, sos3001, ved NTNU har et litt mer omfattende pensum, men er også et emne på 15 studiepoeng. Av bøker i emnet har også NTNU med Benzecry, Krause og Reed (2017), men et annet utvalg av kapitler (alle kapitler unntatt kap. 1, 6, 7, 8, 11 og 12), og i tillegg bøkene:

- Foucault (2002) *Forelesninger om regjering og styringskunst*.
- Rojas, Fabio (2017) *Theory for the Working Sociologist*.
- Sassen, Saskia (2014) *Expulsions. Brutality and Complexity in the Global Economy*.
- Wajcman, Judy og Dodd, Nigel (red.)(2017) *The Sociology of Speed*.

Et kompendium inneholder tekster av Judith Butler (2004), Nancy Fraser (2014), Arlie Hochschild (1996, 2002) og Steven Lukes (2004). Sammen med bøkene er dominerende temaer knyttet til teorier om kjønn, kapitalisme og globalisering av økonomien, makt og styring, familie, emosjoner, teknologi og «samfunnsakselerasjon». I tillegg er det oppgitt *seminartekster* av Barbara Risman (2018), Beverley Skeggs (2015), Linsey McGoey (2015), Anthony Heath (2015), Greg Bird og Jonathon Short (2013), Silvia Gherardi (2018), Kieran Healy (2017), Arlie Hochschild (2011), Leslie Salzinger (2004), Joan Wallach Scott (2010), Karl Polanyi (1944/2001), Erik Ohlin Wright (2010), samt en podcast av Patricia Hill Collins (2018). I disse tekstene er ikke minst teorier om kjønn en gjenganger. Det er også verdt å merke seg et stort innslag av kvinnelige sosiologer i leselista til sos3001 ved NTNU.

Et annet aspekt som skiller leselista til sos302 vs. sos3001 er vekten på kritiske tekster, hvor sos3001 har flere tekster som er kritiske internt i sosiologien (som Healys artikkel «Fuck Nuance») eller som er tydeligere samfunnskritiske ut fra kritisk teori og marxisme (som tekstene til Sassen, Butler, Lukes, Polanyi og Wright). Jeg oppfatter av begge emnene har vært i betydelig positiv utvikling de siste årene og slik jeg ser det, kan det være av betydning for de framtidige sosiologene vi utdanner at de blir introdusert til noen av de sosiologiske stemmene som med gode analyser griper tak i problematisk samfunnsutvikling. Med den økende vekten man har på bærekraft i samfunnet (til tider i så stor grad at begrepet står i fare for å tømmes for innhold) kan det være et sosiologisk anliggende å tydeliggjøre innhold og agenda for økt *sosial bærekraft*. Det må i så fall

utvikles en diskusjon om *sosiologiens ansvar*³ og om dagens og framtidens sosiologi i større grad må ta initiativer for å kunne «måke møkk i samfunnets fjøs»⁴.

Eksamen

Eksamen i sos302 er i alle årene 2013-2020 gitt som en ukes hjemmeeksamen, hvor én oppgave på ca. 4000 ord skal besvares av 2-3 forslag. I årene 2013-2020 er følgende temaer gitt på eksamen.

- 2013: 1. Parsons' sosial handling og sosial orden, Giddens' kritikk av mål-middel-skjemaet
2. (Post)strukturalismen og Foucault, Giddens og Bourdieu.
- 2014: 1. Den lingvistiske strukturalismen og poststrukturalismen, aktuelle probl.stillinger
2. Perspektiver fra Eisenstadt, intellektuelle eliter, ekstremisme og fundamentalisme
3. Den symbolske interaksjonismen og pragmatismen, sosiale bevegelser
- 2015: 1. Symbolsk interaksjonisme, kollektiv handling og flyktningsituasjon i Europa
2. Eisenstadt sin historiske sosiologi, og et aktuelt fenomen
3. Ulike perspektiver på å analysere sosial forandring
- 2016: 1. Luhmanns «autopoietiske» systemer, miljøbevegelsen og miljøtrusler
2. Kollektiv handling Mancur Olsen vs. Joas, symb.interaksjonisme, giftlokk over Bergen
- 2017: 1. Parsons vs. konfliktteori
2. Giddens og Bourdieu, handlingsevne og endringskraft, kjønn og sosial ulikhet
3. Fenomenologi, hverdagskunnskap, Garfinkel
- 2018: 1. Ny-pragmatisme, symb.interaksjonisme, den offentlige sfære og meningsutveksling
2. Postkoloniale teorier, migrasjon, rasisme og høyrepopulisme.
3. Foucaults (post)strukturalistiske aspekter, diskurser som kunnskap og maktrelasjoner
- 2019: 1. Fangens dilemma, giftlokket over Bergen
2. Amerikansk pragmatisme, symbolsk interaksjonisme og kollektiv handling
3. Habermas, livsverden og systemverden, kolonisering av livsverdenen
- 2020: 1. Habermas' kommunikativ rasjonalitet, kolonisering av livsverden, konkrete eksempler
2. Joas' kroppslige disposisjoner vs. Bourdieus habitus
3. Poststrukturalisme og identitetspolitikk

Eksamenstemaene må sies å dekke et bredt sosiologisk landskap, med vekt på (relativt) moderne sosiologiske perspektiver. I tillegg tilbyr en del av oppgavene anvendelse av perspektiver på aktuelle samfunnsfenomener eller -utfordringer (som ekstremisme, fundamentalisme, sosiale bevegelser, flyktnings situasjonen, miljø, giftlokk over Bergen, kjønn og sosial ulikhet, den offentlige sfære, rasisme og høyrepopulisme, identitetspolitikk). Eksamensoppgavene harmonerer godt med læringsmål som omfatter både innsikt i teorier og perspektiver og bruk av disse på spesifikke sider av samfunnets utvikling. I tillegg er det rimelig å berømme stor kreativ bredde når det gjelder valgte teorier og anvendelsesområder på eksamen. I alle årene bortsett fra 2014 og 2016 har det

³ Det sosiologiske ansvaret er en sentral refleksjon i boka *Sosiologiske anføtelser: Ansats, anvendelse, ansvar* (Tjora og Martinussen 2021).

⁴ Scambler, Goodman & Scambler (2021): [Sociology, Knowledge and Engagement: A Case for a Muckraking Sociology of Health and Healthcare in the Time of Covid.](#)

vært mulig å velge rene teoretiske drøftinger som eksamensoppgave. Man kan drøfte hvorvidt man da ikke får testet studentene for læringsmål som er knyttet til anvendelse.

Oppgavene ved NTNU er i hovedsak av samme form som dem ved UiB, med teoretiske innganger til aktuelle problemstillinger, men også med enkelte muligheter for å «snike seg unna» anvendelse. Til eksamen høsten 2020 ble det også gitt en mulighet for å drøfte ikke bare sosiologi, men seg selv som sosiolog ved følgende oppgave:

"I'm very proud of being a sociologist and doing sociology. It changed my life and hopefully it will change others." (Beverley Skeggs in Twamley, Doidge & Scott Sociologists' Tales, 2015, s. 46). Hvilke sentrale mekanismer bidro til at du ble (master)student i sosiologi ved NTNU? Bruk repertoaret av sosiologisk teori som har vært diskutert på seminarer og i pensum i din drøfting.

Eksemplet tydeliggjør betydelige frihetsgrader når det gjelder å formulere eksamensspørsmål, noe som jeg antar kan videreutvikles i mange retninger. Det har vært politikk ved NTNU å ikke tillate studenter å benytte samme teoretiske tematikk på eksamen som den de har benyttet i semesteroppgave. På den måten tvinger man fram en viss bredde i lesingen av pensum. Jeg har ikke oversikt over om det samme kravet gjelder ved UiB, men vil peke på at formen på hjemmeeksamen slik det er framstilt her, med valget mellom 2-3 avgrensede oppgaver, kun tester studentenes kunnskap om en liten del av pensum. I så måte bør semesteroppgave og eventuelt andre obligatoriske aktiviteter supplere tematikken valgt under eksamen for hver enkelt student.

Når det gjelder karakterbruken ser den ut til å være ganske lik mellom UiB og NTNU. I følgende tabell vises at gjennomsnittskarakter hvert år ligger i B-C-området ved begge institutter. Dette antyder en rimelig bruk av skalaen, siden man må regne med at studenter i slike emner legger inn betydelig innsats.

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
UiB	C	C	C	B	B	B
NTNU	C	B	B	B	C	B

Oppsummering

Sos302 ved UiB synes å være et emne i utvikling, hvor opplegg settes pris på av studentene og hvor en pågående utvidelse/utvikling av pensum virker på sin plass. Det har mange likhetstrekk med det større teoriemnet gitt ved NTNUs sosiologiske mastergrad, og slik jeg ser det kan disse emnene være inspirasjon til hverandre. Min anbefaling til videre utvikling av sos302 vil være å vurdere om flere tydelig samfunnskritiske tekster bør ha plass på pensum. En slik betraktning er farget av min egen bekymring for voksende ulikheter og tap av demokrati i mange samfunn, og at sosiologien er den disiplinen som best ser ut til å sette slike utviklingstrekk under en analytisk lupe.